

Gibraltar – Göteborgs fattigvårds- och arbetsinrättning

Arbetslöshet och hjälpbehov under 1900-talets första decennium

Hjördis Johansson

I början av 1900-talet, då konjunkturerna var tryckta och arbetslösheten stor, fick 1/5 av Göteborgs befolkning understöd från fattigvården. Majoriteten erhöll kontanta understöd i sina hem, men flera tusen personer var varje år för längre eller kortare tid intagna på fattigvårds- och arbetsinrättningen Gibraltar — på en gång sjukhus, barnhem, ålderdomshem, mödrahem, "skyddad verkstad", arbetsplats för nödhjälpsarbete och tvångsarbetsanstalt. Hjördis Johansson, folklivsforskare från Göteborg, skildrar det dagliga livet på Gibraltar med utgångspunkt i det material hon tillsammans med Astrid Pettersson samlade till en utställning på Göteborgs Historiska museum "Hamna på fattighuset" 1973—1975 och dokumenterad i en bok med samma titel.

"Som skuggan följer trädet, följer nöd, lidande och elände med rikedomerna ... Då man gått i hem i fattiga familjer och sett hur de har det, så förstår man varför man möter så många tigande barn. Nu är likväl att märka, att här i Göteborg icke rått någon extra ovanlig arbetslöshet. Hur skall det bli ifall större arbetslöshet — något som man ju aldrig är säker för i ett samhälle, där "ingen kan hjälpa det" — inträder. Men under alla förhållanden är det förvånansvärt, att människor få så gott som svälta ihjäl mitt ibland oss, fastän det finns både fattigvård och alla möjliga andliga och världsliga institutioner ..."

Så skildras situationen i Göteborg av signaturen Ant. A-n i en artikel i Ny Tid 7 februari 1906. Den arbetslöshet, svält, fattigvård och välgören-

het, som så bitskt kommenteras i artikeln utgjorde bister verklighet för stora delar av Göteborgs arbetarebefolkning. Arbetslösheten i staden påverkades av variationer i konjunkturerna. En snabb expansion av Sveriges industri i slutet av 1890-talet avbröts av depression 1901. Mellan 1902 och 1905 följde en svag uppgång och därefter tillväxt fram till 1907, som var sista högkonjunkturen före den ekonomiska krisen 1908—1909.

1902 skriver "De arbetslösa förening" till stadsfullmäktige i Göteborg och upplyser att omkring 5 000 manliga arbetsföra, arbetsvilliga och ordentliga arbetare "ofrivilligt" är utan sysselsättning. Man begär att stadsfullmäktige skall anslå nödiga medel och "fortast möjligt igångsätta sådana arbeten, som ur det allmännas synpunkter anses nyttiga." Vidare begärs att medel måtte anslås för att lindra nöden, men att dessa medel inte skulle få karaktär av fattigunderstöd. Man tillägger i brevet att "om några medel användas i samhällsbevarande syfte, så är det förvisso de, som användas till nödhjälpsarbeten under arbetslöshetsperioder." Stadsfullmäktige anslår medel, men arbete skapas inte.

De ca 5 000 manliga arbetslösa var fackligt organiserade och speglar därför inte den verkliga arbetslösheten. Någon statistik över oorganiserade arbetslösa fanns inte. Bland uppräknade 5 000 ingår målare, murare, byggnadssnickare och timermän, stuveriarbetare, stadens grovarbetare

Arbetslöshet, svält, fattigvård och välgörenhet utgjorde bister verklighet för stora delar av Göteborgs arbetarebefolkning.

~~~~~  
*Som självförvållad orsak till fattigdom anses dryckenskap, lättja, håglöshet, och strejk, försörjningspliktigs avvikande eller annan försumlighet.*  
~~~~~

etc. Inga kvinnor fanns bland de uppräknade arbetslösa. Kvinnorna är i mycket liten omfattning fackligt organiserade. Kvinnor, framförallt de ogifta och änkorna, finner man i stället som fattigvårdens understödstagare.

1906 utgjorde de ensamstående kvinnorna 93,5 % av dem som erhöll kontantbidrag, medan de ensamstående männen var 6,5 %. Också de gifta kvinnorna med eller utan barn var i majoritet. De var nästan dubbelt så många som de gifta männen. 16 798 personer, eller 11 % av stadens befolkning, fick understöd i form av ved, bröd eller kläder. 12 015 fick kontantunderstöd och 2 999 anstaltsvård. Tillsammans med de personer som låg på någon av stadens sjukhus och vars vistelse fattigvården understödde, blir antalet ca 30 000 understödstagare eller 1/5 av stadens befolkning.

I fattigvårdsstyrelsens årsberättelse för 1906 konstateras: "Tager man tillika i betraktande, att af den understödda familjens barn endast sådana under 15 år registreras, ter sig 'det rika Göteborg' i en vemodig dager."

Från och med 1906 fördes statistik över orsakerna till fattigvårdsbehoven. Som *icke självförvållad orsak* räknas bland annat minderårighet, sjukdom, lyte och stor familj. Som *självförvållad orsak* anses dryckenskap, lättja, håglöshet och strejk, försörjningspliktigs avvikande eller försörjningspliktigs annan försumlighet. Vad som dolde sig bakom ordet "försumlighet" och vad fattigvårdsstyrelsen lade in i begreppet är inte mycket känt. I varje fall bedömdes huvudsorsaken till fattigvårdsbehovet i 27 % av de undersökta 1938 fallen bero på egen försumlighet.

Fattigvårdsstyrelsen bestod vid denna tidpunkt av fyra handlande, två konsulter, en polismästare, en vice häradshövding, en fabriksföreståndare, en medicine doktor, en fängelsedirektör, en skepps-

redare, en kyrkoherde samt två kvinnor betitlade fru respektive fröken. Samtliga dessa torde ha haft liten kännedom om de fattiga understödstagarnas verkliga livsvillkor.

De kontanta penningunderstöden, som enligt reglementet endast avsåg bostadshyra, visar en fallande kurva, samtidigt som Göteborgs befolkning växer. År 1900 utdelas detta understöd till 11 212 personer, 1906 till 12 015 och 1909 till 10 919 personer. Under denna tid har stadens befolkning vuxit med 33 000 människor. Storstrejken 1909 ger inget utslag i större antal understödda. Krisåret 1908 visar en svag uppgång i antalet anstaltsintagna jämfört med åren innan. Åren därefter sker en svag ökning.

Fattigvårdsanstalten i Gibraltar

Fattigvårds- och arbetsinrättningen Gibraltar var färdigbyggd och inflyttningsfärdig 1888. Gibraltar, eller "bracka" som den folkliga benämningen var, ersatte den gamla försörjningsinrättningen vid Drottningtorget. Den senare hade varit i bruk sedan 1850-talet. Med Gibraltar följdes den princip om centralisering, som tillämpats vid uppförandet av föregångaren vid Drottningtorget. Dit remitterades en mängd olika hjälpbehövande alltifrån ogifta kvinnor med spädbarn till lungsjuka, sinnessjuka, åldringar och arbetslösa.

Gibraltar fungerade som ett slutet, delvis självförsörjande samhälle, där en brokig samling människor med många olika slags behov, av tillfällig eller mer långvarig karaktär, fördes samman. Inrättningen var samtidigt sjukhus, barnhem, ålderdomshem, mödrahem, "skyddad verkstad", arbetsplats för nödhjälpsarbeten, tvångsarbetsanstalt.

Alltsedan det första reglementet för Göteborgs fattigvård från 1799 var själva huvudprincipen för

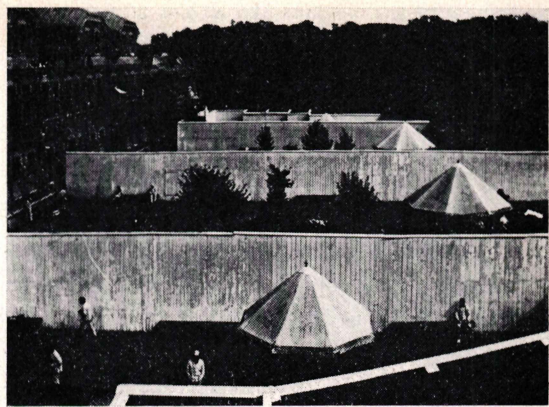
~~~~~  
*Med Gibraltar följdes principen om centralisering. Dit remitterades en mängd olika hjälpbehövande från ogifta kvinnor med spädbarn till lungsjuka, sinnessjuka, åldringar och arbetslösa.*  
~~~~~

Huvudprincipen för fattigvårdens omhändertagande av de hjälpsökande var plikten att arbeta.

fattigvårdens omhändertagande av de hjälpsökande plikten att arbeta. Den principen följdes också på Gibraltar. Också de sjuka skulle efter förmåga utföra lättare sysslor, som till exempel strumpstickning och tandpeteskärning, även om det var intagna på arbets- och försörjningsavdelningarna som utförde det mesta och tyngsta arbetet. Intagna "hjon" fick exempelvis arbeta som biträden på sjuk- och barnavdelningarna.

Anläggningen, ritad av arkitekten Adrian Peterson, byggdes för 1 075 intagna. Den bestod av tre stora parallella byggnader, paviljonger kallade, för arbets- och försörjningshjon, en byggnad för sinnessjuka, två mindre byggnader för barn och nyblivna mödrar, ammor. Dessutom uppfördes en ekonomibyggnad med kök, bageri och matsal och en administrationsbyggnad. I de båda sistnämnda byggnaderna inrättades bostäder till personalen. 1904 byggdes en ny verkstadsavdelning.

Till inrättningen hörde jordbruk med 94 tunnland jord, varav 42 var åker, 4 tunnland trädgård

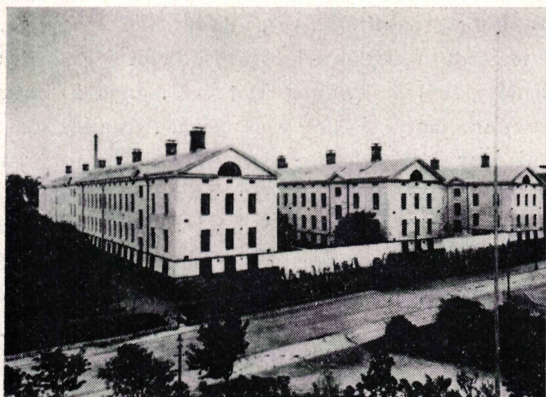
Sinnessjukhuset på Gibraltar med rastgårdar för män och kvinnor. Bilden från Göteborgs Historiska museums arkiv.

och äng. Man odlade råg och potatis. Kålrötter odlades för utfordring av djuren. Under första världskriget ersatte de potatis i hushållet. Trädgårdsprodukter odlades även för avsalu. Fram till 1908 fanns en kreatursbesättning på 23 kor. Svinuppfödning bedrevs in på 1920-talet.

Personalen bestod från första början av en kamrerare, vilken var chef för anstalten, en läkare, en arbetsföreståndare, en arbetsinspektör, en maskinist, en arbetsförestånderska för vardera sinnessjukavdelningen och barnhusen, en bagare, en baderska samt "nödig betjäning", dvs biträden ungefär sammanlagt trettio personer. Intagna hjon fick arbeta som biträden på både sjuk- och barnavdelningarna. Mellan 1901 och 1906 tillsattes tre biträdande läkare. Sistnämnda år fick anstalten en heltidsanställd präst och en diakon. Chefsbefattningen bytte namn från kamrerare till syssloman 1906. Den förste sysslomannen blev kapten Harald Magnusson. Det var praxis att militärer och fängvårdare anställdes som tjänstemän.

Diskussionen om att skilja sinnessjukvården från fattigvården startade tidigt. År 1900 gjordes en framställning till stadsfullmäktige där det begärdes att hälsovårdsnämnden eller någon annan myndighet skulle överta ansvaret. Först 1919 gjordes ett sådant beslut, men det verkställdes inte förrän 1933, då sinnessjukavdelningarna flyttades till Lillhagens sjukhus.

Även för de tuberkulossjuka gjordes en fram-

Fattigvårdsanstalten Gibraltar, nuvarande Vasa sjukhus. De tre paviljongerna för arbets- och försörjningstagare. Bilden från Göteborgs Historiska museums arkiv.

ställning om att dessa sjuka skulle ställas under en annan myndighet. En utredning gjordes sedan Gibraltars läkare påpekat det olämpliga i att de tuberkulossjuka vårdades tillsammans med andra sjuka på allmänna sjukavdelningar. Inget skedde förrän 1906, då barnen från en av barnbyggnaderna flyttade till det nyinredda Majornas barnhem. I barnbyggnaden inrättades en lungsotsavdelning för 78 patienter. När resten av barnen och ammorna flyttat ut från anstalten kunde 1910 de övriga tbc-sjuka flyttas från de allmänt kroppssjuka. Ammorna flyttade in i Gullbergsbrohemmet, f d kvinnofängelse.

Diskussionerna om Gibraltar och den kritik som i början av sekelskiftet framfördes rörde främst sammanblandningen av fattigvårdens "hedervärda, oförskyllt fattiga" som borde skiljas från "de sämre elementen". Vidare diskuterades möjligheten för ett åldrigt par att få bo tillsammans sedan de tagits in på anstalt. Resultatet blev att flera ålderdomshem för "hedervärda försörjningstagare" inrättades. Ivarsbergshemmet öppnades 1906 för män. För kvinnor öppnades Landalahemmet och Sprängkullshemmet 1908 respektive 1910.

De intagnas vardag

De intagnas dag på anstalten präglades av arbete, köande till mat och flitkaffe. Den lediga tiden tillbringades i stora sovsalar, logement kallade, för 20—25 personer. Anstalten var överbelagd och trängseln stor på salarna. M.E. Hammarberg är en kritisk röst från 1902, som reagerar mot det opersonliga och kasernliknande:

"Önskligt vore att ålderstigna, som äro hänvisade att tillbringa sina sista dagar under fattigvårdens hägn, hade ett verkligt hem. Kasernprincipen och fängelseypen, som äro Gibraltars mönster ända därhän, att man ansett sig nödgad uppsöka knektar och fångvårdsmän för att handhafva fattigvårdens löpande sysslor äro föga uppbyggeliga bilder.

Får på Gibraltar en gammal gumma hänga upp ett kärt träsnitt eller en fotografi af en anhörig på väggen? Får hon omkring sig hafva något som helst personligt av vad slag det vara må? Får gamla gummor, mellan hvilka tilläventyrs råder vänskapsband, sluta sig tillsammans och gemen-

samt bereda sig den trefnad, de möjligtvis skulle önska. Bort det."

Hammarberg var också mycket kritisk mot arbetssalarna. 1904 kunde dock nya arbetslokaler tas i bruk i den nya verkstadsavdelningen.

Arbeten

Enligt § 30 i fattigvårdsreglementet för Göteborg får "hjonen i försörjningshusen inte undandraga sig att förrätta de arbeten, som blivt dem efter vars och ens förmåga, ålagda". Denna plikt att arbeta gällde alltså även de som "frivilligt" blivt intagna på Gibraltar. För dem som tvångsintagits för att arbeta av sin skuld till fattigvården gällde plikten så att säga dubbelt.

På Gibraltar utfördes många slags hantverk. Allmänheten kunde få ny botten i en gammal zinkpanna, en kastrull förtennad, skorna halvsulade och rocken vänd. Herrskapen kunde få stora mattor piskade, tvätten manglad och böcker bundna. Både män och kvinnor arbetade vid jordbruk, på åker, i ladugård, och svinställ och svinmatskokeri.

De kvinnor som orkade vävde, sydde, lagade, kardade, spann, stickade strumpor eller spritade fjäder. De flätade ett slags tofflor av filtremсор, s k listtofflor. Dessa tofflor sulades med skinn i skomakarverkstaden. De användes allmänt inomhus. Rörigare och delvis fysiskt tyngre var tvättning, handräckning i köket och vid de sängliggandes bäddar. Ammorna skulle till exempel själva ombesörja all barntvätt i en särskild tvättstuga. Vid jordbruket och i trädgårdsarbetet sysselsattes både män och kvinnor. Det var många kvinnor som arbetade i sy- och vävsalarna. Anställda sömmerskor och tillskärerskor ansvarade för att skjortor, klänningar, blusar m m blev tillskurna, s k dussinsöm. Dessa tillskurna kläder lämnades ut till kvinnor utanför anstalten som hemsömnad eller syddes upp på sysalen. Lakan, örngott, madrassvar och liksvepningar syddes på Gibraltar. Även stickning gjordes för fattigvårdens räkning ute på stan. Många hundra skolbarn fick genom lärarnas rekvisitioner strumpor och trätofflor.

Bland de kvalificerade hantverk, som utfördes på Gibraltar, var möbelsnickeri, smide, bokbinde-

=====

På arbetsavdelningen sammanfördes yngre arbetsföra. De var tvångsintagna tillfälligt arbetslösa och personer som gripits för tiggeri.

=====

ri, skomakeri, skrädderi och måleriarbeten. Sinessjukavdelningens kvinnor vävde högklassiga dukar m m.

Peter Isgren, maskinist och smedmästare på Gibraltar, konstruerade en järnsäng och en järnsvarv för tillverkningen. Upp till 20 man arbetade i smedjan. Hovslagarna skulle bl a göra skor till inrättningens hästar och reparera redskapen. I bokbinderiet utfördes arbeten för skolor och privatpersoner. Korgmakare och stolsitsflätare gjorde också beställningsarbeten. Man använde i stor utsträckning importerat material. Från slakthuset hämtades tagel, också svinborst, som sorterades och förbereddes till borstbindare, tapetsörer och sadelmakare. Tusentals kilo gamla rep höggs och redades upp till drev.

Likkistor tillverkades för yttre och inre fattigvårdens räkning.

Emma Blomqvist, född 1888 och dotter till smedmästaren Isgren, växte upp på Gibraltar. Familjen hade tjänstebostad på andra våningen ovanför manliga försörjningstagarnas matsal. Hon berättar:

”Vi växte upp ihop med alla fattigbarnen. Varje vardag kom prästen med sin sandlåda och skyffel och skulle jordfästa i bårhuset. Jag var säkert nio år innan jag fattade att han sa: 'Av jord är du kommen'. Han hade så brått. Det lät som om han frågade 'Jord är du kommen?' Ovanpå de stora kistorna stod ofta små barnkistor, som gubbarna hämtat på kvinnokliniken eller hos barnmorskor eller i fattiga hem, som mistat spädbarn.

Prästen öste sanden ovanpå den lilla kistan och läste för båda liken på samma gång. När prästen hade gått stampade vi ungar i golvet för att se hur länge sanden kunde hålla på och ramla ner. För det mesta var det bara vi barn som stod efter väggarna i bårhuset och lekte begravningsgäster. När kistorna sedan skulle till kyrkogården kördes de med hästskjuts. Det var en platt vagn med säte framtill. När man hämtade lik ute på stan drogs kistorna på dragkärra.”

Löner

Förtjänsten av det arbete de intagna utförde tillföll fattigvården utom en liten del, de s k ”flitpengarna”, som var avsedda som uppmuntran. Storleken på flitpengarna varierar. För januari månad 1906 erhöll Emma 80 öre för att hon spann 8 kg garn. Augusta stickade 5 par stora strumpor för 7 öre paret. Vilhelm gjorde 4 par listskor och får 12 öre paret. De som arbetade i tvätten fick 10 öre per dag, förmannen 20 öre, en månadsförtjänst av 2.70 respektive 5.40. Biträden på sjukavdelningarna fick 5—8 eller 10 öre dagsförtjänst.

För de tvångsintagna gällde andra löner. 1906 förtjänade en man 1.25 vilken tycks vara den vanligaste avbetalningen på skuld. Kvinnolönen var 1912 1 krona om dagen. I december 1914 sänktes kvinnolönerna till 50 öre om dagen, medan manslönen 1.25 bibehålles. Kvinnor, som arbetade av skuld till fattigvården, fick alltså arbeta mer än dubbelt så lång tid som en man.

Det är troligt att sänkningen var ett utslag av fattigvårdsstyrelsens nit att spara inför den kris, som krigsutbrottet förorsakat.

Som exempel kan nämnas en kvinna som tvångsintages på Gibraltar 1912 för att arbeta av begravningskostnaderna för sonen Oscar. Hon får 1 krona om dagen och är inne i omgångar 1912—1913. År 1915 tvångsintages hon på nytt för att arbeta av en utackorderingsavgift för dottern. Då får hon endast 50 öre om dagen.

Av de arbetslösa som 1906 kommer in på Gibraltar, avlönas gifta arbetare utan barn med 17 öre i timmen, arbetare med ett barn med 19 öre, med två eller flera barn upp till 25 öre. Ogifta arbetare och barnlösa änklingsor får ingen lön, men de måste förbinda sig att arbeta minst två månader. Målarnas fackförening kräver dock att fattigvårdsstyrelsen skall hålla gällande avtal på 45 öre, men ingen ändring sker.

Mat och flitkaffe

Fram till 1904 var middagsmaten ärter och fläsk varannan dag och varannan dag sill och potatis, på söndagarna färskt kött. Ammorna hade en bättre kost med färskt kött tre gånger i veckan.

.....
*Fram till 1904 var middagsmaten ärter och
fläsk varannan dag och varannan sill och
potatis, på söndagarna färskt kött.*
.....

En ny spisordning 1904 innebär att försörjnings-
tagaren får salt fisk en gång i veckan och stekt
fläsk och gröna ärter en dag i veckan. På sönda-
garna får de lite grönsaker i soppan. Ammorna
får mer mat till frukost.

För flitpengar kunde de intagna köpa snus, to-
bak, svagdricka och framför allt kaffe. De betala-
de två öre per kopp, vilket var ett överpris. De
som arbetade fick betala de sjukas kaffe, liksom
en del av matkostnaderna vid högtider. Reviso-
rerna påpekade 1903 att vinsten av kaffeförsälj-
ningen var 2 803: 17. Avskrivningen på grund av
slitage av kärl och andra omkostnader var 1 200
kronor, något som revisorerna inte tycker "kan
vara Göteborgs samhälle fullt värdigt. . . "I sjel-
va verket blir det hjonen själva som genom vin-
sten på den kaffeförsäljning, hvari de nedlägga
sina små flitpengar, icke blott få bekosta det mes-
ta av sjukas kaffe och så gott som all högtids-
kost, utan äfven genom ofvannämnda oskäligen
afskrivning få lemna ett direkt bidrag till fattig-
vården."

Värderingar om fattigdom och fattigvård

I de ordningsregler som gällde för en fattigvårds-
anstalt som Gibraltar, skulle hjonen ovillkorligen
lyda fattigvårdsstyrelse, syssloman och övrig per-
sonal. Man skulle vara hövlig mot alla, iaktta ren-
lighet, nykterhet, ha ett stilla levnadssätt samt
visa kärlek mot kamrater. Vidare skulle man ut-
öva gudfruktan och iaktta sträng sedlighet, samt
med flit och efter bästa förmåga utföra det arbe-
te, som ålagts var och en. Det var inte tillåtet att
lämna området utan tillstånd. Inte heller fick

.....
*Hjon skulle vara hövliga mot alla, iaktta
renlighet, nykterhet, ha ett stilla levnadssätt
samt visa kärlek mot kamrater.*
.....

*Jul på Gibraltar. Bilden från Göteborgs Historiska
museums arkiv.*

man tala illa om inrättningen och dess personal,
mat, kläder eller ordningsregler.

De intagnas uppträdande, tro och förhållnings-
sätt var *fastställda och bestämda av andra*. Inför
detta krävdes lydnad. Livet för den intagna ka-
rakteriserades av ofrihet både när det gäller
kroppens yttre och inre verkligheter. De var un-
derkastade ett totalt system. Bröt man mot ord-
ningsreglerna bestraffades man med en eller flera
månaders utgångsförbud, förlust av flitpengar el-
ler minskad mat. Det tycks främst vara fylleri,
för sen ankomst efter permission eller uteblivande
vid rondon som förorsakat bestraffning.

I fattigvårdsförordningen 1871 betraktades inte
fattigvård som en rättighet. Att ta emot understöd
och inte kunna betala tillbaka skulden, innebar
att man blev ställd under fattigvårdsstyrelsens
husbonde- och målsmansrätt. Om någon vid in-
tagning på anstalt hade några besparingar tillföll
dessa fattigvården. För den intagne innebar alltså

Att ta emot fattigvård och inte kunna betala
tillbaka innebar att man blev ställd under
fattigvårdsstyrelsens husbonde- och måls-
mannarätt.

fattigvårdshjälpen både ett frihetsberövande, och
en förlust av egendom och förtjänst.

Syftet med fattigvårdslagen var att samtidigt
som nödortftig hjälp lämnades, skulle samma
hjälp verka avskräckande och fattigvården kunde
nyttja den hjälpsökandes arbetskraft för egen
räkning.

En åldring på Gibraltar, som ville flytta till ett
ålderdomshem för "hedervärda fattiga", kontrol-
lerades om hon eller han befanns värdig att flytta.

Det tycks vara så att olika ideologier dominerade
på olika nivåer. Ordningsreglernas "utöva
gudsfruktan, lyda överheten och visa kärlek till
nästan" är ekon från den gammallutherska sam-
hällssynen, sådan den framträder främst i Hus-
tavlan, bihanget till Luthers lilla katekes. Detta

var fortfarande hörnstenen i den kyrkliga förkun-
nelsen vid tiden för lagens tillkomst, då kyrkan
ännu var en viktig opinionsbildare. Likalydande
formuleringar om hjons uppträdande och upp-
förande har förekommit i reglementen och för-
ordningar i århundraden.

Uppdelningen av de hjälpsökande i dem som
utan egen förskyllan blivit fattiga och dem som
själva är skuld till sin nöd, i "hedervärda" och
"sämre element", bottnar i liberalismens tro på
individen, som själv ansvarig för sin lycka eller
olycka.

De sociala problemen var ett resultat av en
mängd svaga individers privata misslyckanden.
Med en sådan ideologi hade man rättfärdigat fat-
tigdomen.

Skräcken för att hamna på "bracka" har varit
stor bland Göteborgs arbetarebefolkning. Det om-
vittnas i Ny Tid 1906, av C.R.A. Fredbergs "Det
gamla Göteborg" från 1920-talets början och ge-
nom de många människor som besökte vår ut-
ställning. "Kalla det Vasa sjukhus, kalla det vad
ni vill, men för mig är det bracka".

Socialmedicinsk tidskrifts temanummer om arbetsvård

Arbetsvård, nr 1/1972

Författare: Georg Svahn, Hans Berglind, Per Östman, Gertie Viding, Sven J
Dencker, Lars Hedenberg, Lars Sullivan, Lars Ettarp, Arne Mag-
nusson m fl

Arbetsvård, nr 9/1972

Författare: Bo Södersten, Knut Nilsson, Håkan Walander, Palle Landin, Ruth
Kärnek, Genia Höglund, Harald Berg

Rehabilitering, nr 2/1973

Författare: Einar Helander, Ebba Grenthe, Barbro Guste-Sellberg, Kerstin
Lundblad, Bodil Nilsson, Karl Montan, Lars Hedenberg, Olle Höök

Utslagning från arbetsmarknaden eller bristande arbetsmotivation?, nr 2/1976

Författare: Ragnar Berfenstam, Hans Berglind, Bengt C Rundblad, C A Heij-
bel, Lars Sullivan, Lennart Levi, Sigv. Rubenovitz

Pris kr 8:— per ex + moms. Vid större beställning direkt från redaktionen
lämnas rabatt: 25 ex 10 %, 50 ex 15 %, 100 ex 20 %.

Kan rekvireras från

Socialmedicinsk tidskrift, Fack, 104 01 Stockholm 60